

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Gerz Feigenberg

Gyldne Tider

Scener fra "Bryggeren"s Danmark

Indhold

EN AFTEN I DET KONGELIGE TEATER, I	SIDE 6
BYENS NØGLER PÅ KONGENS NATBORD	SIDE 9
ROMANTIKKEN	SIDE 11
GADEORIGINALER	SIDE 12
EN NY TID PÅ VEJ	SIDE 15
FOLKETS KÆRLIGHED, MIN STYRKE	SIDE 16
ÅNDEN FRA '48	SIDE 18
DEN STORE LÅS OG DE SMÅ LÅSE	SIDE 19
SKÆBNEÅRET 1864	SIDE 20
VIRKELIGHEDEN BANKER PÅ	SIDE 21
OPLØSNING OG FORSTENING	SIDE 22
AUTOMATKAFÉEN	SIDE 22
EN AFTEN I DET KONGELIGE TEATER, II	SIDE 25

Gyldne Tider

Scener fra "Bryggeren"s Danmark

Af Gerz Feigenberg

Trykt hos Scanprint A/S

Redaktion: Per Blichfeldt

Den Danske Bank

Grafisk tilrettelæggelse: Flemming Petersen

Den Danske Bank

Reproduktionsarbejde er udført af

Kell Larsen Offsetreproduktion

Udgivet af Den Danske Bank

December 1996

 DEN DANSKE BANK

Gerz Feigenberg

Gyldne Tider

Scener fra "Bryggeren"s Danmark

Billetsjoveren har haft en god dag, hans høkerloge er fyldt til bristepunktet. F.B. Westphaels tegning giver et meget godt indtryk af, hvad Det Kongelige Teater var i begyndelsen af forrige århundrede - et forum for politiske skænderier, småhandel og stævne-møder, en sladrecentral, en børnehave, en varme-stue, et værtshus... nå ja, og et teater.

E N AFTEN I DET KONGELIGE TEATER, I

Det er en lun efterårsaften i København i begyndelsen af forrige århundrede. Gennem gader og stræder spadserer man over de toppede brosten, man skræver over det værste skidt og viger i en stor bue uden om bevidstløse gadebørn.

Man når til den store, åbne plads Kongens Nytorv og passerer tæt forbi Hovedvagten, hvorfra garden om dagen marcherer, og forbi indgangen til den berygtede smøge Peder Madsens Gang, der er fuld af letlevende damer og andet snavs og fordærv. Man kommer forbi udmundingen af "Ruten", nu kaldet Strøget, og nærmer sig det gamle Kongelige Teater, som lyset strømmer fra. Billetsjoverne samler deres folk på pladsen og fører dem til logerne. Fra Minnis Café over for teatret, nu kendt som à Porta, myldrer det dannede publikum mod skuepladsen - de har allerede en mening om stykket, som de i formiddag har hentet hos boghandleren og læst. Hvis der skal være pibekonzert, ved man det allerede fra rygter i byen.

Forventningens feber stiger. Man træder ind og ser sig om, enten på tæer nede i stå-parterret eller i tæt flok i logerne - hvem mon man skal få et glimt af her i aften? Det sker tit, flere gange om ugen faktisk, at kongen selv kommer - så er der bagefter ingen, der tør klappe, før majestæten selv er begyndt. Teatret er gammelt og beskidt, måske ser man en rotte, der hastigt farer op ad et af de mølædte fløjlstæpper og i skjul. Man fornemmer, at dette ikke blot er et kunstens tempel, det er

også en lastens hule - man ved jo nok, hvad der foregår bag scenen mellem ballettens unge piger og det bedre selskabs herrer. Det er ikke kun, når de melder sig syge og nægter at gå på scenen, at kunstnerinderne bliver spærret inde i Blåtårn, siges det, det er også, hvis de skulle nægte andre ting.

Tæppet går, og når gongongen omsider har fået larmen til at stilne af, kan man endelig nyde forestillingen - hvis man da kan se den, det er ikke meget lys, der kommer på scenen fra de osende vokskærter, og hvis man sidder i en høkerloge, d.v.s. en af de loger, der er købt og overbelagt af en billetsjover, er det såmænd hårdt nok at kæmpe for at trække vejret, så tæt er folk pakket. Hvem er det, der ter sig dernede? Er det Hans Christian Knudsen, der sang "Kong Christian" så gribende, at alle måtte synge med hin frygtelige nat i 1801, da englænderne vandt slaget på Rheden? Eller er det den evige Henrik fra Holbergs komedier, Ferdinand Lindgreen, der så gerne snart vil spille Jeppe? Det er heller ikke så vigtigt - det vigtige er at have været i teatret.

Efter forestillingen går man hjem gennem de mørke gader, og måske bliver man grebet af en lille, bedrøvet klaustrofobi: byen er så trang, og alt synes så uforanderligt. Sker der dog aldrig noget? Skal byen for evigt være lille og lukket og sove sin Tornerosesøvn? Hvornår kommer virkeligheden til Danmark? Vægteren synger, som han altid har sunget:

I baggrunden af billedet ses kongens gamle teater på Kongens Nye Torv i dets smukke udformning fra begyndelsen af 1800-tallet. Den vældige plads står i skærende kontrast til det klaustrofobiske voldenes København. (H.G.F. Holm, ca. 1830)

Om du vilt Tiden vide,
Husbonde, Pig' og Dreng,
Da er det på de Tide,
Man føjer sig til Seng.
Befal dig Herren fri,
Vær klog og snild,
Vogt Lys og Ild.
Vor klokk' er slagen Ti.

Hyggelig ser han ud med sin "morgenstjerne", og hyggen er og var jo også danskens foretrukne lune. Men vægterne kunne også godt være brutale og lunefulde.

*Slaget på Rheden var et forvarsel
om byens bombardement og
Danmarks endelige farvel til
stormagtsdrømmene.
(Christian August Lorentzen, 1801)*

B

BYENS NØGLER PÅ KONGENS NATBORD

Det var gyldne tider! - det ved vi allesammen, hvad vil sige. Det er den der strålende tid, der var engang, dengang det hele lykkedes, dengang der ingenting var at bekymre sig om, dengang man gik sorgløs gennem livet og plukkede de frugter, det gavmildt rakte en, hvis de da ikke ligefrem drattede ned i ens turban fra grenen. For nogen er det barndommens sommerstrand med badebolde og ispapir, for andre ungdommens nattefest med kærlighedstumult, pral og store planer, men for alle gælder det, at det var den tid, hvor vi syntes, vi kunne det hele, alt var endnu muligt og skulle lige til at ske. Og der gælder en ting til for vores gyldne tider - det er længe siden...

Ligesom vi hver især har en tid, vi kalder gylden, så har nationerne også en tilbøjelighed til, med større eller mindre grund, at vælge sig en eller anden periode i fortiden at forgylde. Vi skal i det følgende gå på strejftog i København i Danmarks gyldne tider, en periode, som man i historieskrivningen er tilbøjelig til at dele i to - Guldalderen og Industrialiseringen, som tilsammen strækker sig over det meste af forrige århundrede. Men egentlig kan de to epoker lige så godt ses som en, og det bliver den ikke mindre gylden af; selv om man måske nok kan sige, at det begyndte med det åndelige guld og endte med det mere håndgribelige, det, der fås i tunge barrierer, som man gemmer godt bag lås og slå. Det begyndte i drøm og endte i virkelighed.

Men i det Danmark, vi møder ved starten på Guldalderen, var der faktisk ikke ret meget, der tydede på, at fremtiden var noget at glæde sig til. Det så skidt ud for landet i begyndelsen af 1800-tallet. Stormagtsdrømmene var uigenkaldeligt forbi. Flåden, det sidste levn fra den tid, hvor Danmark endnu gjorde sig håb om at hævde sig internationalt, havde englænderne simpelthen hentet under Napoleonskrigene, efter i øvrigt at have sønderbombet København i september 1807 i et tidligt eksempel på, hvad der desværre er blevet så almindeligt i moderne krigsførelse: nedslagtningen af civile for at opnå militære mål. Ved bombardementet døde omkring 1.600 uskyldige mennesker, over en procent af byens beboere, hvilket i dag ville svare til ca. 22.500 mennesker.

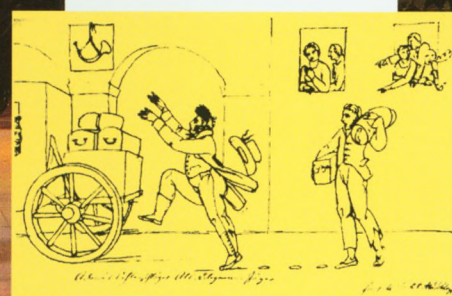
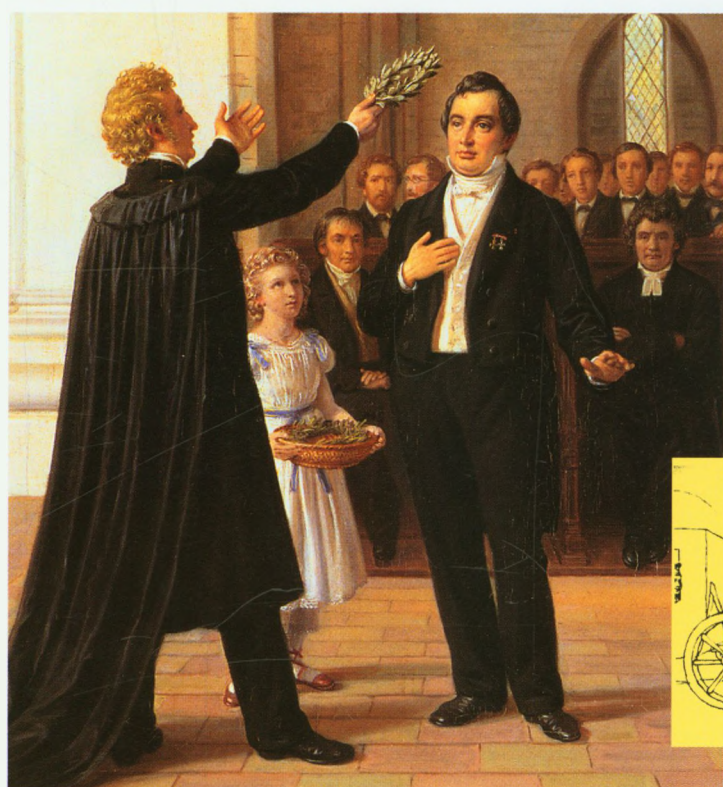
I 1813, det år hvor Søren Kierkegaard blev født, gik staten bankerot - Kierkegaard skrev engang, at han blev født samme år som så mange andre værdiløse sedler blev sat i omløb. I 1814 måtte Norge afstås til Sverige. Danmark var blevet et lille, fattigt, forslået land, som så ud til at være lammet, og som nu på en måde blev et Torneroseland, der ikke ville vågne op til den nye tid. Så sent som i 1807 blev Københavns byporte stadig låst om aftenen med en stor nøgle, som blev håret op på kongeslottet og opbevaret om natten af kongen selv - ganske som i eventyrene. Og helt frem til 1832 kunne man i almanakken læse, hvordan kongens spåmænd mente, at vejret ville blive.

Kongen var "landsfaderen" Frederik VI, hvis regeringstid var umådelig lang, og som var medvirkende til at holde landet i en slags dvaletilstand. Han var den typiske enevoldsmonark. Det var ham, der i 1835 i en skrivelse til kancelliet brugte vendingen "Vi alene vide", der siden i ironisk form er gået ind i sproget. Men for Frederik var der ikke tale om ironi, det var fuldt alvor. Kongen mente virkelig alene at vide, hvad der var godt for landet og for undersåtterne, og den, der mente noget andet, fik alvorlige problemer med det frygtede og forhadte politikorps, kongens adjutantstab, der på grund af deres røde uniformsjakker kaldtes "De røde Fjer". Tæv og polititerror hørte til dagens orden, censur var en selvfølge. Så længe Frederik VI levede, holdt det gamle system. Man dukkede sig, tav og tålte.

"Se, der går kongen og hans familie!" Man kan næsten høre faderen i baggrunden sige sådan til sin søn. Han ser prunkløs ud, Frederik VI, som han spadserer der omgivet af bedsteborgerlig kyse-idyl, en rigtig fader. Men han styrede landet jernhårdt, som man jo mente, det var en faders pligt. Efter enevældens fald og en kort frihedsrus, tog den nye tids mænd, med konseilspræsident Estrup i spidsen, fat, hvor Frederik slap, og satte i praksis demokratiet ud af kraft. Tyranni forgår ikke så let. (Johannes Senn, ca. 1813)

Johan Thomas Lundbyes maleri af gravhøjen "Hankehøj" er indbegrebet af Guldalderen. Her er bonderomantik og sværmerisk naturdyrkelse forenet med nostalgisk forherligelse af hin længst forsvundne oldtid, hvor Danmarks storhed endnu var intakt. Men det er, som om billedet også rummer en formaning: lad ikke græsset gro for højt på vore mindesmærker, så forsvinder vi helt. Lundbye selv forsvandt meget brat, da han faldt i treårskrigen, 29 år gammel.

I 1829 kronede Esaias Tegnér i Lund Adam Oehlenschläger som Nordens Digterkonge. Man har sagt, at det markerede Skandinaviens fødsel, og oprinnet ser jo næsten affekteret højtideligt ud. (Constantin Hansen, 1866)
I de yngre år var der plads til lidt mere komik omkring den poetiske Adams person - som her, hvor han er afbildet som "diligencejæger" efter at have sovet over sig i Genève i 1809. (Tieck/Schlegel)

"Gådefuld bør man være, ikke blot for andre, men også for sig selv," skrev Søren Kierkegaard, og gådefuldt er da også dette posthume portræt af filosofen - på en gang forkrøblet og forfinet, spekulativ og sensuel, sjusket og lapset. Også i adfærd var han sammensat - han var både en udskejende levemand, en dyster grubler og en munter børneven. Han rummede vel alle sine "stadier" på én gang, både æstetikken, etikken og religiøsitet. (Luplau Janssen, 1902)

galt, var, at den gamle revolte havde været for materialistisk - for udvendig.

Den nye tanke var, at for at skabe en ny verdensorden måtte man først skabe et nyt menneske - der måtte en sjæls revolution til. Den sociale og den individuelle frihedstrang gik hånd i hånd - den engelske digter Shelley agiterede som purung for socialismen, og hans ven lord Byron, der med sin skønhed, dæmoni og i tidens øjne amoralske levevis blev indbegrebet af Romantikken, døde i den græske frihedskrig.

Oehlenschläger, og dermed den danske variant af Romantikken, var mindre revolutionær, men ikke af den grund mindre spektakulær - Adam var, lige til fornavnet, et perfekt billede på det første menneske i en ny tid: smuk, begavet, kæk og rank, og helt ovenud virtuos i sine vers. Når man læste dem dengang, må man have følt, at der fandtes en åndens frihed, ja næsten legesyge, som ikke kunne stækkes, om landet så blev ribbet for næsten alt, hvad der kunne tages fra det. Og her ligger måske nøglen til mysteriet Guldalderen: hvordan kunne det ske, at en nation, der var så ydmyget og lemlæstet, kunne blomstre så rigt på det åndelige plan? Måske netop fordi åndernes rige var det eneste, der var tilbage at blomstre i. Og i dette rige var Adam Oehlenschläger den lysende prins. Hvis man går tur i Søndermarken på Frederiksberg, kan man stadig se den frie digter vandre med oprejst pande og målbevidste skridt i den lyse natur - ganske vist nu i form af en statue i bronze.

I Danmark var det som om, man ikke rigtig opdagede, hvordan det ulmede ude i Europa. Pengene var små, og sårene var store, så horisonten blev snæver. Man hyggede sig, man gik i Det Kongelige Teater og på visitter, man sladrede og snadrede, og der skete ingenting. Måske spekulerede man af og til lidt over, hvordan bymurene skulle holde til den bestandige befolkningstilvækst, men næppe særlig længe - de havde jo holdt til så meget, tænkte man vel, og byggede en ekstra etage på husene og et nyt, usselt skur i baggården ved siden af kostalden, der allerede var i tre etager, proppet til bristepunktet med datidens burkøer.

Selv om der var stille i byen, hvad store, skelsættende begivenheder angik, må der have været en djævelsk larm - vognhjul og hestehove, der buldrede mod brostenene i de snævre gader, mens torvekoner fra Amager, Valby og Skovshoved gjaldende falbød henholdsvis grønt, fjerkræ og fisk, og køerne brølede, og hestene vrinskede, så det rungede i de stadigt smallere baggårde. Og imens gjorde H.C. Ørsted på det efter branden husvilde universitet, i et eller andet interimistisk laboratorium, sine sensationelle videnskabelige iagttagelser og mærkeligst af alt: rundt om i Danmark voksede en flok yderst bemærkelsesværdige børn op - filosofen Søren Kierkegaard, digterne H.C. Andersen, B.S. Ingemann og Emil Aarestrup, malerne Christen Købke og Johan Thomas Lundbye og skuespillerinden Johanne Luise Heiberg, for blot at nævne nogle få.

R OMANTIKKEN

I den periode skyllede Romantikken hen over hele Europa, og en af milepælene herhjemme var Adam Oehlenschlägers debutbog "Digte 1803" - der udkom i december 1802! Dette siger faktisk noget meget centralt om Romantikken. Den peger fremad, den vil ryste den gamle verdens tunge kappe af sig, gøre sig fri og skabe en tid, hvor menneskets følsomhed står i centrum. Man glemmer tit, at Romantikken ikke kun er noget med bævende inderlighed og den store kærlighed og buldrende følelser. Ude i verden startede denne strømning faktisk som en oprørsbevægelse.

Man skal se det i lyset af den franske revolution, hvor borgerskabet gjorde oprør mod enevælden og krævede frihed, lighed og broderskab. Denne smukke tanke endte i et forfærdeligt blodbad, hvor guillotinen uafbrudt arbejdede, og derefter fulgte Napoleonskrigene, der var endnu langt mere blodige. Alle håb og drømme om en ny, fri verden druknede i krigens gru. Den fysiske, praktiske revolution var gået under, men folk holdt jo ikke af den grund op med at længes efter friheden. Den nye generation følte, at grunden til, at det var gået så

G

ADEORIGINALER

København var bristefærdig. Dels af talent og begavelse, der ventede på at komme til udfoldelse, og dels simpelthen af mennesker - det var ikke bare det, at byens befolkning var for stor til de gamle volde og uafbrudt voksede; det var også det, at den var så bredt spredt, socialt set. Her var alt - halvnøgne gadebørn, der bogstavelig talt levede af, hvad de kunne finde i rendestenen; magtbevidste militær- og politifolk, der truende skridtede gaderne af; ludfattige og åndshovmodige studenter fra Regensen; værkbrudne og kraftfulde daglejere og arbejdere; nydelige borgerbørn, der trippede afsted i tidens lyse og lette dragter; og slaverne fra tugt-, rasp- og forbedringshuset, der hver dag i lænker førtes ud til forskellige arbejdspladser i byen, og endelig var der originalerne. Enhver by har vel sine originaler, sine landsbytosser. Men København syntes at have en særlig evne til at fremelske dem og, midt i al foragten for dem, også at hæge om dem.

Vi kender dem fra vores egen tid. Det er kendte ansigter, enten fra ugebladene eller fra gadebilledet, særlinge, der skiller sig ud fra mængden - de er sociale løsgængere, hvad enten de er posedamer eller excentriske rigmænd, så lever de uden for de definerede rammer og miljøer. De er på en gang vores skrækvisioner, vores prügelnabber og vores kæledægger, hvad enten de hedder Simon Spies, Sigvaldi, Dan Turéll, Poul Borum, Jean Voigt eller Søren Sang.

Tag nu Candidat Tønder. Han var søn af en kontreadmiral, og det skulle jo være godt nok. Men admiralen havde en stor familie, så sønnen kom tidligt ud at tjene. Han tog eksamen i teologi, men måtte til søs for at leve. Da han kom hjem igen, havde han mange forskellige beskæftigelser, han prædikede uden større held i diverse kirker, han prøvede at undervise i latin og fransk. Men noget i hans væsen gjorde, at han ragede uklar med næsten alle mennesker - han var en stor, stærk, mørk mand, usoigneret og med et iltert temperament. Det fortælles, at familien satte sig imod, at han giftede sig med en af husets tjenestepiger, og det lykkedes dem også virkelig at ødelægge forbindelsen. Så tog Candidat Tønder arbejde som reservevægter og stillede sig op og råbte og skreg uden for deres vinduer. Folk begyndte at grine af ham. Og at snakke. Han havde vist arvet, sagde man, og han brugte jo aldrig en skilling. Han måtte være hovedrig. Rygterne om hans gemte guld blev hans død. En skønne dag blev han kvalt i sit usle tagkammer af en ung mand, der var kommet ind på ham under påskud af at ville lære fransk.

Eller tag Peter Rundetårn, der vandrede byens gader tynde med sin lille kasse i en rem over skulderen, i hvilken han bar de publikationer, han levede af at sælge. Altid havde han en hale af gadedrenge efter sig, og ustandselig blev han anholdt for at forstyrre den offentlige

orden, skønt han ikke gjorde en kat fortræd. Eller tag spøgefuglen Levin J. Loria, der sagde, han havde mødt sin egen cigar i døren - den var nemlig gået ud, netop som han gik ind. Eller frøken Jeanette, der var fra Frankrig, og som efter sigende havde mistet sin forstand som ganske ung under den store revolution, hvor hun havde set både sin far og sin bror miste hovedet under guillotinenes kniv. Hun sad i Kongens Have, lille og mager og altid med sin store kyse på, og virrede med armene og lo, så det skingrede, og talte med sig selv.

For københavnernes har den unge H.C. Andersen og den lille Kierkegaard sikkert bare været endnu nogle originaler, ikke så forskellige fra de andre, skønt vi med eftertidens bagkløbskab kan se, at deres særheder rummede geniets nådegave og ikke blot den utilpassedes tragik. Måske er der ikke så langt fra nar til geni.

På P. Klæstrups tegning ser det ud, som om de fylder meget i bybilledet, gadeoriginalerne. Og det er nok heller ikke helt forkert, noget skulle man jo snakke om i lillebyen København. Vi præsenterer fra venstre frk. Jeanette, Candidat Tønder og Peter Rundetårn. Den lille dreng har ikke kunnet identificeres. Men måske er det ham fra eventyret om kejserens nye klæder skabt af originalen på det andet billede. Han hedder H.C. Andersen og er her fotograferet i sit hjem et års tid før sin død.

C.A. Reitzel, boghandler og forlægger, hvis butik var mødested for tidens intellektuelle elite fra Kierkegaard til Heiberg til Andersen. (J. Holm)

Madam Mangor blev overtalt til at udgive Danmarks første kogebog. Det siges, at hun strittede voldsomt imod i starten, for hun mente, at en kogebog var en hån mod en ordentlig husmor. Heldigvis gav hun sig og blev meget velhavende på sin "receptsamling".

General de Meza var en stor hypokonder og en stor hærføhrer, selv om han blev forhadet efter nederlaget i 1864, som man sagde, han var medskyldig i; sandheden var, at han var en af de få, der indså, hvor håbløs Danmarks situation var over for overmagten. (H.A.G. Schiøtt, 1860)

- "Naa; af det allerede erfarede synes at fremgaa, at Du har noget Begreb om Regning, Skrivning, Religion, Svømning og saa fremdeles. Siig mig endvidere: kan Du nogen Mathematik?" - "Næ." - "Det gjør intet til Sagen. Men hvad bringer Dig til at smile? Der er aldeles ikke noget Forlystende ved Mathematik -- tværtimod!"

Den danske vittighedstegnings fader, urmageren Fritz Jürgensen, lader os forstå, at det 19. århundrede i hvert fald ikke var en guldalder for børn.

- "Naa; af det allerede erfarede synes at fremgaa, at Du har noget Begreb om Regning, Skrivning, Religion, Svømning og saa fremdeles. Siig mig endvidere: kan Du nogen Mathematik?" - "Næ." - "Det gjør intet til Sagen. Men hvad bringer Dig til at smile? Der er aldeles ikke noget Forlystende ved Mathematik -- tværtimod!"

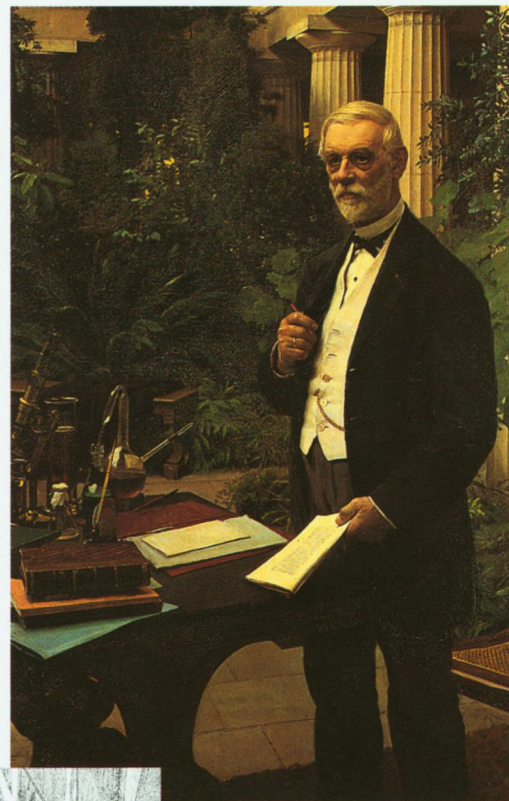
A.F. Tscherning, en af forfatningskampens mest farverige skikkelser, kendt for sin urokkelige solidaritet med samfundets svageste og sin umådelige svaghed for det "svage køn". (C.A. Jensen, 1851)

EN NY TID PÅ VEJ

Omkring 1830 begyndte der så at ske noget - tilsyneladende i hvert fald. Som så ofte var det fra Frankrig, de nye strømninger kom, og under indtryk af februarrevolutionen i Paris i 1830 indkaldte Frederik VI i forordningen af den 28. maj 1831 den rådgivende stænderforsamling efter kraftigt pres fra borgerne - og selv om den gamle konge blev hyldet ivrigt for dette skridt, har det sikkert været ham inderligt imod. Og stænderforsamlingen var da heller ikke noget særlig stort skridt i retning mod demokrati. I det satiriske ugeblad Corsaren findes der fra denne tid en tegning af fire æg, der hedder "negerslaveriet", "færøske handel", "redningsbåde" og "skolestier". Under tegningen står der, at stænderne indtil nu kun er rådgivende, d.v.s., de må lægge æg, men ikke ruge dem ud og slet ikke føde levende unger.

I 1839 døde Frederik VI omsider. Den nye konge, Christian VIII, blev ved en pompøs og håbløst forældet ceremoni på Frederiksborg Slot højtideligt kronet til konge af Guds nåde til Danmark, de venders og gothers, hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenburg, som det så fornemt hed. Han var den sidste danske konge, der blev salvet til kongeværdigheden på denne gammeldags maner - det fortælles, at en af hofmændene var så gammel og svagelig, at han vaklede og snublede i al stadsen under processionen, hvor kongen under en baldakin, iført krone og hermelinskåbe som en kortspil-konge frembar scepter og æble.

Det var den gamle tids sidste krampetrækning - som en gammel hund, der lige en gang til løfter det tunge hoved og udstøder et sidste vuf, inden den går til de evige kødbensmarker. Man håbede, at nu ville omvæltningen komme, men udviklingen gik igen i stå, i hvert fald på overfladen. Men der begyndte i tiden at vise sig noget nyt og hidtil ukendt, som bedst kan beskrives som bevægelighed - i 1840 introducerede Sir Rowland Hill frimærket og dermed det moderne postvæsen, efter 1843 begyndte Samuel Morses telegraf at befordre meddelelser ved elektriske signaler i uhørt fart og over ubegribelige afstande. Og i Danmark begyndte selv voldene omkring København at vakle - larsen og festarrangøren Georg Carstensen, der var kendt for hver eneste dag at smide sine hvide glacéhandsker ud og bære et nyt par, fik lov at åbne sit Tivoli på glacis'et, der indtil da var urørligt, fordi det skulle stå klart og bart til militære formål, hvis København atter skulle falde under belejring. Og brygger J.C. Jacobsen fik i 1847 lov at bygge sit bryggeri så langt borte fra byen som i Valby. Det var måske ikke store ting - men man kan alligevel næsten høre lyden af en ny tid i disse begivenheder, som den flabede og dynamiske klang af det blæseinstrument Adolph Sax i 1842 konstruerede og lånte sit navn: saxofonen.

Med Industriudstillingen i København 1888 ville finansfolkene og fabrikanterne vise, at København havde verdensformat. På Knud Gamborgs tegning fra Ill. Tidende er brygger Carl Jacobsen symbolsk placeret i forgrunden til højre, med armen rakt frem som den glade giver. Året før, i 1887, døde Carls far, Carlsbergs grundlægger, J.C. Jacobsen, og sønnen brugte efter faderens død megen energi på at slå fast, at han intet havde kunnet give, hvis det ikke havde været for J.C. Det mangeårige fjendskab mellem far og søn var glemt. (August Jerndorff, 1886)

FOLKETS KÆRLIGHED, MIN STYRKE

Og så døde Christian VIII pludselig af en lungebetændelse, som man sagde, han havde pådraget sig ved at undlade at klæde sig ordentligt på i koldt vejr - måske skulle man alligevel ikke have ladet vejrspådommene stryge af almanakken. Han fulgtes på tronen af Frederik VII, en af vor histories mest folkekære konger og i dag næsten ligeså kendt som Grevinde Danners mand, og det er vel ikke uden grund. Han er et kapitel for sig - han kunne faktisk godt falde ind under kategorien Københavns originaler. Han var på en gang en buldrebase og et enfoldigt menneske, næsten barnlig af sind livet igennem. Der var i hvert fald ikke stof til en enevældig monark i ham. Han elskede fest og bal-lade, mad og drikke, pomp og pragt.

Det var som om, en mand af folket var blevet konge - og derfor var han forhadet i det bedre selskab, men elsket af almindelige mennesker. Ikke mindst for sit lune. Der var for eksempel den gang, hvor han kaldte statsrådet sammen på Frederiksborg. De kom nødig, de fornemme herrer, for de nærrede den dybeste foragt for hans kone - det kaldte han hende selv. "De skal hilse på min kone", plejede han at sige - fordi hun var født på bunden af samfundet og havde en fortid som noget så umoralsk som balletpige og modehandlerske. Men når kongen kaldte til statsråd, var der jo ikke så meget at gøre. Altså drog de allesammen den lange vej til Frederiksborg. Da alle var forsamlede i rådssalen, trådte kongen ind, så sig om i kredsen og sagde: "Der er ikke noget på programmet i dag". Og så blev de sendt hjem igen. Det var noget, der kunne more menigmand.

Frederik VII blev grundlovens giver, som det hedder, og som sådan står han den dag i dag på pladsen foran Christiansborg, højt til hest og med sit valgsprog på soklen: Folkets kærlighed, min styrke. Ude i Europa rasede revolutionerne endnu engang, og som et forvarsel om historiens næste bølge af oprør udkom i 1848 Det kommunistiske Manifest med parolen "proletarer i alle lande, forener eder", der skulle få en hel verdens magthavere til at ryste af skræk. Men i Danmark var der i 1848 endnu langt til proletariatets forening. Foreløbig var det Københavns Borgerrepræsentation, der forenede sig i god ro og orden, og besluttede en frisk forårsdag, den 21. marts 1848, i samlet flok at spadsere til Christiansborg for at kræve en fri, demokratisk forfatning.

Oppe på slottet var man jo nok klar over, at den var gal, så der diskuteredes på højtryk. Omtrent samtidig med, at borgerrepræsentanterne begav sig på vej, nåede statsrådet frem til en beslutning, og statsminister A.S. Ørsted kunne forlade slottet. Borgerrepræsentanterne gik den ene vej, og han, deres fremmeste modstander næst efter kongen, gik den anden vej. Deres veje krydsedes vel på Højbro Plads. Men de rørte ham ikke, tværtimod veg de høfligt til side og lod ham passere. De nåede slottet, men fik knap nok tid til at sige "Vi kræver en fri forfatning!", før en hofmand kom ud og høfligt tilhviskede en af

anførerne: "Hans Majestæt har højet sig!" Det var så den revolution, høflig og anstændig indtil det anonyme. Det kan godt siges at være ret fantastisk, at den enorme omvæltning, det for ethvert land er at overgå fra diktatur til demokrati, og som i så mange andre lande kostede blod og lidelse, i Danmark lykkedes på denne dybt fredsommelige måde. Nogen ser det som et fornemt bevis på danskernes store evne for besindighed, andre ser det som en stor ulykke; for man undgik på denne måde at gå til ondets rod, så de gamle, feudale institutioner, vaner og tankegange en gang for alle blev udryddet, og således forblev store dele af administrationen i virkeligheden uændrede - vi fik kun en skinrevolution. Hvordan det end måtte forholde sig, så blev grundloven i hvert fald givet, og kongen valgte den 5. juni 1849 til at stadfæste den, og denne dag blev vores Grundlovsdag - det var i mange år en velbevaret hemmelighed, at netop denne dag blev valgt, fordi det var den dag, Grevinde Danners hemmelige søn med sin elsker, kongens nære ven Carl Berling, ejer af Berlingske Tidende, havde fødselsdag. Nationens frihed var også et privat kongeligt familieanliggende. Danmarks-historien har en tendens til at blande de største begivenheder med familiejournal-historier.

"Sir Peter, sir Peter, De må tåle det eller ej, som De behager, men jeg må i alting gå min egen vej, og jeg vil også..." sagde Johanne Luise Heiberg, og så kom hun ikke længere, så brød jubelen løs. Året var 1859, rollen var Lady Teazle i Bagtalelsens Skole, og det var fru Heibergs tilbagekomst til scenen efter års fravær. Hun blev mødt af en regn af blomster og et øredøvende bifald, det længste i mands minde. Fru Heiberg havde såvel folkets som elitens ubegrænsede kærlighed, og har den dag i dag næsten mytisk status i dansk teaters historie. (Ill. Tidende, 1859)

Den ene kysser sin elskede velkommen, den anden græder over sin faldne kæreste. Det berømte billede af soldaternes lykkelige hjemkomst efter sejren i 1850 skildrer også krigens gru, og for senere betragtere er det næsten profetisk: nok var en krig endt i glæde, men den næste skulle ende i sorg.
(David Monies, 1850)

Den danske naturvidenskabsmand H.C. Ørsted er verdensberømt, især som opdager af elektromagnetismen. Ifølge anekdoten gjorde han sin opdagelse umiddelbart inden en forelæsning. Han gik så ind i auditoriet og begyndte at gennemgå dagens pensum, men var så opslugt af det nye, han havde erfaret, at han afbrød og fortalte studenterne, at han netop havde iagttaget noget besynderligt - om de tillod, at han gentog eksperimentet her og nu, så de alle kunne diskutere det? Det illustrerer meget godt hans åbne og generøse verdenssyn.

(Wilhelm Marstrand, 1851)

ÅNDEN FRA '48

Samtidig med overgangen fra enevælde til demokrati drev landet ud i en anden storm - treårskrigen. Baggrunden for og forløbet af denne krig er påvirket af uhyre indviklede politiske sammenhænge i tiden, som vi ikke skal gå i detaljer med her, men man kan sige, at konflikten grundlæggende handlede om, hvorvidt hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenburg på grænsen mellem Danmark og Tyskland fortsat skulle høre til Danmark eller løsrive sig. Viljen til at bevare land, der traditionelt var dansk under dansk herredømme og vreden mod den store nabo mod syd, som syntes at udnytte situationen, skabte en voldsom nationalbegejstring i Danmark - det var i øvrigt en tid, hvor nationalismen var vældigt på mode i hele Europa.

Stemningen i disse stormfulde år har fået betegnelsen "ånden fra 48", som endnu i dag giver associationer til begejstring, selvfølelse og frihedsglæde. En frisk vind blæste gennem samfundet i denne tid, det var som om en masse gammelt støv og skidt blev hvirvlet op og fløj væk. Det var også den tid, hvor den nye klasse fik fat og blev selvbevidst - man følte sig som borger ikke længere lavere stillet end adelen. Det gav sig blandt andet udslag i, at gifte kvinder nu mere og mere tituleredes "frue", uanset herkomst - det havde førhen været forbeholdt de fine, mens almindelige koner havde måttet nøjes med titlen "madam".

At Danmark vandt krigen, skyldtes i mindre grad dansk kraft og snilde end storpolitiske begivenheder, men sejren gjorde ikke selvfølelsen mindre. Imidlertid begyndte Guldalderen at gå på hæld. Den internationalt fejrede billedhugger Bertel Thorvaldsen var i 1838 vendt hjem efter fyrré år i Rom og døde pludselig en aften under en forestilling i Det Kongelige Teater i 1844, og i 1851 døde den verdenskendte videnskabsmand H.C. Ørsted, hvis tanker om naturen som et væsen med ånd havde inspireret så mange inden for videnskab såvel som kunst. Oehlenschläger udåndede til lyden af sine egne vers i 1850, og i 1855 sluttede et af de mærkeligste danske liv nogen sinde - da døde nemlig hin enkelte, Søren Kierkegaard, filosofen, der med udgangspunkt i det absolut personlige søgte at tegne et søkort for rejsen i eksistensen til brug for alle, og hvis betydning siden da er vokset støt både i ind- og udland. H.C. Andersen levede jo endnu, og hans kunst svækkedes ikke, ligeså lidt som hans berømmelse, men mange mente, at den tid, han var barn af, mere eller mindre havde udtømt hans digteriske kræfter nu.

D

EN STORE LÅS OG DE SMÅ LÅSE

Under alle omstændigheder gik verden imod større kompleksitet. Sociale og politiske modsætningsforhold blev stadigt tydeligere, det var som om virkeligheden ubønhørligt masede sig ind og kom foruro-ligende tæt på de hyggelige stuer, som tegneren Fritz Jürgensen så præcist og vittigt har gengivet. Og måske kan man sige, at den virkelighedsfjerne dukkeverden var en bedre grobund for den danske kunstneriske kreativitet end den nu fremfærende industrielle revolution - den gamle tid tillod os at kigge indad i sjælen, mens den nye tvang os til at kigge udad i verden, og det første har vi altid været bedre til end det sidste. Og selv om man åbnede op til verden, lukkede man også af for den. Mens gamle byporte blev blæst ud, blev andre porte og døre sikret bedre. I 1856 blev Nørreport revet ned, og det var slut med det gamle København bag lås og slå. Men i 1851 var Yale-låsen kommet frem, så nu kunne den enkelte borger sikre sit eget lille kongerige. Den store fællesnøgle på en pude i kongens gemak var afløst af en mængde små, individuelle, praktisk og teknisk set snedigt udtænkte nøgler, der lå i hver sin lomme.

Det er et meget godt billede på tidens tendens - den store feudale enhed afløstes af mange mindre enheder, man kunne blive en "self-made man" og sige "my home is my castle", man var sin egen lykkes smed og ikke bare sat på sin uforanderlige plads af forsynet. Selveste forsynet blev der endda sat spørgsmålstegn ved, da Darwin i 1840'erne nedskrev sine tanker om arternes oprindelse, der som bekendt går ud på, at vi nedstammer fra aberne. Den moderne lås var ikke den eneste opfindelse og tekniske nyskabelse - faktisk vrimlede tiden med dem, de kom i en sådan fart, at verden ikke har set noget lignende før eller siden indtil i dag, hvor vi oplever en ligeså eksplosiv udvikling på det elektroniske område.

Vi nævner i spredt orden: i 1847 åbnedes Danmarks første jernbanelinie mellem København og Roskilde, der blev oprettet telegraf-linier til Norge og Sverige i 1855, samme år som dynamoen og bunsenbrænderen blev opfundet. Londons undergrundsbane anlagdes i 1853, året efter at Singer havde konstrueret de første industrisymaskiner, i 1857 kunne man for første gang foretage en olieraffinering, og næste år horedes der første gang efter olie - og - for nu at få en af vore berømte landsmænd med i denne meget ufuldstændige opremsning - i 1867 konstruerede danskeren Malling-Hansen skrivkuglen, forløberen for skrivemaskinen og dermed for computeren.

I 1852 flyttedes demarkationslinien, der gik omtrent, hvor Falkoner Allé og Jagtvej nu løber, ind til søerne, og et stort areal gjordes derved tilgængeligt for bebyggelse - det var et albuerum, de inddæmmede folkemasser i København trængte kraftigt til, og der byggedes i rekordfart. Men det kunne ikke forhindre en koleraepidemi i at bryde

ud i den overbefolkede, møgbeskidte by - fra midten af juni og frem til udgangen af oktober døde der næsten 5000 personer, eller 35 om dagen, hvilket selv i dag, hvor byen er ti gange så stor, ville være overvældende. Dette var med til at give stødet til, at voldene faldt. Det moderne broernes København kunne grundlægges.

Nøglen til Københavns Vesterport og en Yale-nøgle. To tidsaldre, to teknologier, to drømme om patriarkalsk tryghed og uangribelighed.

Der er fred og landlig idyl i H. Hagerups gengivelse af Eckersbergs skildring af Vesterport år 1800. Men bag porten var byen allerede da fyldt til bristepunktet, sundhedsfarlig, forslummet og øjensynlig uden håb om forvandling.

At komme ind og ud af byen var ikke noget, man spøjte med, det krævede passagetegn. Enevoldskon-gen passede godt på sine børn.

Fællesgrav for 60 danske og østrigske soldater ved Flensborg 1864. I forgrunden mindesmærket over den danske sejr i treårskrigen, Istedløven. Sidst i februar blev den væltet, og den kan den dag i dag bringe sindene i kog. (Illustrated London News/Tysk flyveblad)

S

KÆBNEÅRET 1864

Efter femten års udluftning, optimisme og ekspansion faldt Danmarks skæbneklokke igen i slag - man behøver bare at sige årstallet 1864, så fornemmer man den dag i dag gysen fra den vel mest ødelæggende krig i landets historie, den krig, der har fået navn efter det år. Krigens årsag var naturligvis den samme som sidst - hertugdømmernes ønske om uafhængighed. Men denne gang var de også en brik i Otto von Bismarcks politiske spil, hvis mål var skabelsen af et Stor-Tyskland. I Danmark satsede man på, at hvis det kom til en konfrontation, så ville broderfolkene i Norge og Sverige slutte op om og gå i krig for slægtskabets skyld. Men den nordiske støtte udeblev, og den preussisk-østrigske hær havde frit spil. Midt i krigsrumlen døde den folkekære Frederik VII og med ham det oldenburgske dynasti, og det var med til at øge følelsen af, at noget ubodeligt var ved at ske. Fjenden slog til gang efter gang

og erobrede i krigen så meget land, at Danmarks størrelse næsten blev halveret. Aldrig havde landet været hårdere ramt.

Ødelæggelserne var vældige, ydmygelsen og omkostningerne var uoverskuelige. I sin tid efter treårskrigen var den hjemkomne hær i København marcheret gennem en æresport rejst som en hyldest til den tapre landsoldat - nu var skammen så stor, at de hjemvendende soldater blev sat til at holde deres indtog i byen om natten, så de ikke blev udsat for alt for grov hån. Og til følelsen af forvirring og håbløshed kom, at man efter krigen dagligt måtte leve med den bevidsthed, at syd for den nye, meget nordligt beliggende grænse, blev landsmænd undertrykt under det nye regime, uden at man havde en jordisk chance for at hjælpe dem. Ved nederlaget i 1864 kom virkeligheden med et brag til Danmark. Tornerosesønnen var endegyldigt forbi.

Det moderne gennembruds profet
Georg Brandes var både dyrket og
forkæret. Han befordrede en renæs-
sance i dansk litteratur, men opnåede
aldrig en professoritel.
(Tegning af R. Blix, ca. 1904)

VIRKELIGHEDEN BANKER PÅ

Til at begynde med var det, som om landet var lammet. Vist fornægtede den sig ikke, københavnernes indgroede trang til at more sig - men det var som om, selv morskaben havde fået en ny, ikke særlig munter tone. Gadeoriginalerne var ikke borte, men den nye tids eksemplarer af slagsen manglede påfaldende ofte en arm eller et ben; det var krigsinvaliderne, der nu måtte leve af at dreje lirekassens håndsving eller af at vise sig frem eller simpelthen af at tigge. Og hvor nyskabelsen i forlystelseslivet i 1840erne var eventyrlandet Tivoli, så var det i 1870erne legaliseringen af prostitutionen. Råheden og grusomheden havde forskudt drømmen og letheden.

Men Georg Brandes tændte i 1871 med sine forelæsninger om hovedstrømningerne i det 19. århundredes litteratur et nyt lys i vores åndsliv og banede vejen for en ny blomstring i skikkelse af forfattere som J.P. Jacobsen, Herman Bang og Amalie Skram. Den fortidsidealiiserende og verdensfjerne digtning måtte vige for skildringer af livet som det var: realismen og naturalismen. Den sociale virkeligheds brutalitet og driftslivets mørke kræfter kom frem i lyset, også i litteraturen. Det var naturligvis ikke krigen alene, der gav stødet til denne forandring. Det var et sammenfald af en række forskellige omstændigheder. Industrialismen skabte en ny klasse, byproletariatet, en stor og stadig voksende gruppe, hvis forhold var elendige, og hvis følelse af rodløshed og fremmedgjorthed var omsiggribende - det var indvandre- re fra bondelandet og i øvrigt også fra udlandet, primært Sverige, der skulle skabe sig nye normer og livsstrukturer, samtidig med at de måtte kæmpe for livets opretholdelse i uhumske slumkvarterer.

Førhen kunne digterne og malerne endnu gøre sig blinde for de sociale uretfærdigheder og idyllisere landbolivets nøjsomhed og dets vel- fungerende, jordnære kredsløb hist, hvor vejen slår en bugt, hvor ædle kvinder, stolte møer bebo de danskes øer. Nu så man mennesket blive forvandlet til maskinernes slaver og kynisk blive behandlet som varer, man kunne skalte og valke med efter forgodtbefindende. I 1871 stiftedes Socialdemokratiet, og det kom til væbnet kamp mellem socialister og politi i København ved "slaget på Fælled".

En anden kamp begyndte ligeledes i 1871, mere stilfærdigt måske, men ikke mindre samfundsomvæltende - kvindekampen. Dansk Kvindesamfund stiftedes dette år under almindelig latterlig- gørelse fra mændene. Også her var Georg Brandes en banebryder med sin oversættelse af den engelske filosof John Stuart Mills bog om kvin- ders underkuelse. Borgerskabet, hvis vilkår også var nye, for nu havde de fået magten, så klart skriften på væggen og tog sine forholdsregler - regeringslederen Estrup indførte reelt set et totalitært styre, der havde til formål at konsolidere den herskende orden. Han var ved magten fra 1875 i 19 år og regerede ganske enkelt uden om de folkevalgtes flertal. Der var faktisk tale om et diktatur, og der var endda et attentatforsøg mod diktatoren, som det hører sig til i diktaturer - men attentatman- dens kugle prellede af mod en knap i Estrups frakke, og så var den historie ude. Det var som om, dramaet simpelthen nægtede at vælge Danmark som skueplads, undtagen som farce.

Skolelærerinden Mathilde Fibiger skabte med sin roman "Tolv Breve", under pseudonymet Clara Raphael, debat om kvinders placering i samfundet og blev en af kvindekampens første front- figurer i Danmark. Bogen skabte store problemer for hende, og hun måtte leve i yderste fattigdom. Men hun endte sine dage som Danmarks første kvindelige telegrafist, og hun nåede at opleve stiftelsen af Dansk Kvindesamfund.

"De stak af, de stak af, begge to til Amerika" meddelte datidens smuds- presse, skillingsvisen, om socialistle- derne Louis Pio (billedet) og P.J. Geleff. I virkeligheden blev de reelt set deporteret efter "slaget på Fælled" i 1871, Danmarkshistoriens første og vel nok eneste tilløb til en socialistisk revolution. Oprøret blev slået ned med overordentlig stor brutalitet.

PLØSNING OG FORSTENING

Den sidste halvdel af forrige århundrede blev en tid, hvor alt på en gang stivnede og opløstes. I Paris vandt nye tanker om fri kærlighed og oprør mod kirkens magt indpas, malerne fik verden til at skifte udseende. Teatrets revolution kom fra Skandinavien med Strindberg og Ibsen - i 1878 smækkede Nora døren bag sig og forlod sit dukkehjem, og hundredvis af kvinder fulgte hendes eksempel. Men fra England regeredes Europas moral af Dronning Victoria, hvis pænhedskult lagde sig knugende ud over hele epoken. På den ene side blev verden stadig mere bevægelig - Edison opfandt fonografen og glødelampen, Bell opfandt telefonen, og den første automobil i Danmark, en Daimler, fik Københavnerne til at måbe i 1894, mens de opdagelsesrejsende kappedes om at tegne verdenskortet færdigt. På den anden side blev den mere og mere stiv og urokkelig - seksuallivet mørkelagdes, korsetterne strammedes, kjolerne kravlede helt op under hagen på kvinderne.

Der var ikke noget, der var enkelt og entydigt mere. I takt med at man vidste mere og mere, opdagede man, at der var mindre og mindre man forstod. Det er ikke overraskende, at det var i denne periode, kriminalromanen fik sit gennembrud og bed sig fast som genre - først og fremmest naturligvis repræsenteret ved Conan Doyles Sherlock Holmes, der i én figur rummer hele tidens dobbelthed: han er forbrydernes skræk og dermed samfundets bevarer, hans liv er øjensynlig klinisk renset for amourøse relationer, og hvad dertil hører af unævneligheder - men samtidig er han morfinist, violinspiller, neurasteniker og i øvrigt på alle måder en enspænder og outsider.

Ved indgangen til det 20. århundrede var København fuld af skøre kugler, bl. a. Certosa-herrerne, en klike af levemænd og spradebasser, der tog navn efter en cerut. En anden skør kugle stod skolelæreren Malling-Hansen bag, han opfandt den første skrivemaskine, skrivekuglen som en hjælp til sine blinde og døve elever. Men der var mange andre visioner af det moderne liv - nogle af dem viste sig at være fuldkommen fjolledede - og nogle af de mest fjolledede er blevet til virkelighed...

AUTOMATKAFÉEN

“Ved at lægge en tiøre eller en femogtyveøre i en af de mange automater får man øl, kaffe, te, likører, varme pølser, smørrebrød og kager serveret - d.v.s. serveret automatisk uden opvartere som mellemed og altså også uden drikkepenge”. Sådan lyder en samtidig introduktion til en af århundredets sidste nyskabelser, automatkaféen på Strøget ved Højbro Plads fra 1899. Menneskenes afsondring fra hinanden var i gang - man kan se det som det første af en lang række tiltag, der går ud på at fjerne os fra hinanden. I dag ser vi film på video, går i banken pr. telefon og spærrer vores børn, gamle og særlinge inde på institutioner - for blot at nævne nogle få eksempler.

Det er begyndelsen til denne udvikling, der afslutter det 19. århundrede. Et århundrede, som begyndte med romantikkens drøm om det indre menneskes befrielse gennem inderlighed - i Danmark i en naiv, næsten barnlig form. Og som sluttede med de første tegn på, at de ydre ting, teknikken, igen ville drive det indre menneske i eksil, afsondre det ikke bare fra sig selv, men også fra medmenneskene. Det var et århundrede, hvor Danmark oplevede den største fremtidstro og den største ydmygelse, hvor landet ydede sit ypperste på det kulturelle såvel som det videnskabelige og erhvervsmæssige område, og hvor det også måtte igennem perioder med fuldkomment dødvande på disse områder. Det var et forvandlet land, da århundredet var omme - det moderne industrisamfund var skabt, det moderne gennembrud i kulturen var kommet, virkeligheden var blevet uafviselig. Det er en af de største udfordringer i dette drømmernes fædrelands historie: at acceptere virkeligheden med dens brutalitet, udfordringer og farer.

Patentet til dette hypermoderne monstrum er udtaget af en vis Hansen-Ellehammer, der senere, efter at have opgivet første del af efternavnet, blev verdenskendt for sine endnu mere højstflyvende ideer, nemlig da han i Kiel i 1908 ved verdens første offentlige flyveopvisning holdt en 30 hestes maskine i luften, to-tre meter over jorden, i hele elleve sekunder.

EI BLØT TIL LYST

Det Kongelige Teaters berømte, elskede og udskældte Akropolisfortæppe er faktisk et teater i teatret - det forestiller det øjeblik, hvor det tunge forhæng, der skiller os fra åndens og skønhedens forklarende lys, trækkes til side. Sammen med mottoet "Ei blot til lyst" udtrykker det på én gang et håb og en formaning og kan derfor let komme til at virke ligesom den stat, hvis teater det er en del af: meningen er god nok, men måden kan føles bombastisk, enten vor formynder nu er enevoldskonge, konseilspræsident eller noget tredje.

De ligner storesøster og lillesøster, men faktisk er det mor og datter, og overfladisk set overgår datteren langt sit ophav, stor og flot og prangende som hun er. Men der var nok så meget liv i Det gamle Kongelige Teater, da det havde sin storhedstid. Det nye teater tilhørte i højere grad den nye klasse, borgerskabet, mens det gamle i sandhed var hele folkets teater. (Ill. Tidende, 1874)

EN AFTEN I DET KONGELIGE TEATER, II

Lad os slutte som vi startede, i Det Kongelige Teater. Nu er det det nye teater, stort og prangende, et monument over borgerskabets nye velstand og selvfølelse. Det nye scenepalads og den gamle rotterede af et teaterhus lå en tid side om side, og som de lå der, kunne de ligne et billede af to Danmark'er - enevældens ramponerede legetøjsland og industriherrenes topmoderne luksusrige. Men hvor det gamle teaterhus i begyndelsen af århundredet var fuldt af idylliske drømmerier, er dette nye borgerskabets tempel mod århundredets slutning blevet hjemsted for samme borgerskabs selvransagelse.

Året er 1883. Der er premiere på Ibsens nyeste skuespil, "En Folkefjende". Det handler om en læge i en norsk provinsby, der lever af sit kursted med dets efter sigende helsebringende vand. Lægen har opdaget, at det højt besungne vand i virkeligheden slet ikke er sundt, men tværtimod giftigt, og han ser det som sin stolte pligt at offentliggøre denne viden, i sandhedens og sundhedens interesse - men til sin store forbløffelse opdager han, at denne handling ikke gør ham til dagens helt, tværtimod, han udskrives som en folkefjende, der kun er ude på at ødelægge hæderlige, hårdtarbejdende menneskers udkomme. Baggrunden for dette verdenslitteraturens vel nok første stykke om økologisk bevidsthed er, at Ibsens forrige skuespil, "Gengangere", blev afvist af teatret, der ellers havde verdenspremiere på alle hans stykker - afvist, fordi det blandt andet handlede om syfilis, hvilket dengang ikke var noget, man talte om.

Parterret er fuldt af det fine selskabs herrer og damer, der fra scenen revses som hyklere og løgnere - de hører høfligt efter, og i pausen nyder de et glas champagne i den strålende foyer, udsmykket for brygger Jacobsens regning.

Efter pausen går man igen høfligt og afmålt nikkende til hinanden ind på plads og får flere tæsk. Og man undres: for dette er ikke bare et hvast angreb på bigotteriet, det er også en ny tids teater, det er sceneinstruktøren William Blochs gennembrud, det er naturalismens sejr i dansk teater. Som de dog spiller deroppe på scenen - det er som at se lige ind i en rigtig dagligstue med rigtige mennesker - så naturtro er de.

Man fryser måske lidt, når man forlader teatret - hvad er virkeligheden? De lysende hvide marmorstatuer, den forgyldte stuk, det bløde fløj, de smukke herrer og damer i deres elegante dragter, altså alt det, der omgiver en og ser så lykkeligt og harmonisk og nydeligt ud? Eller er det løggen og nedrigheden og selvoptagetheden og undertrykkelsen af sandheden, altså alt det, man så på scenen? Og hvis det er det sidste - hvordan skal man så bære det? Hvordan skal man handle? I sit stille sind tænker man måske, at det egentlig ville være rart, om kongens vægter stadig gik rundt i gaderne og sang:

*Gud Fader os bevare,
De store med de små,
Hans hellig Engleskare
En Skanse om os slå,
Selv vogte byen vel!
Vor Hus og Hjem
Han har i Gemm',
Vor ganske Liv og Sjæl!*

TV-serien “Bryggeren” følger grundlæggeren af Carlsberg Bryggeriet, J.C. Jacobsen, fra han som ganske ungt menneske i 1835 må overtage driften af familiens bryggergård, til han dør som en af Danmarks mest ansete og velhavende mænd i 1887. Det er en skildring af en families liv og kampe og derigennem også af Danmarks brogede historie i det 19. århundrede. Serien er produceret af Danmarks Radio og Nordisk Film i samarbejde med Den Danske Bank. Blandt de mange medvirkende er Frits Helmuth, Søren Sætter-Lassen, Bodil Kjer, Ghita Nørby, Karen Wegener, Cecilia Zwick Nash, Jens Okking, Erik Wedersøe, Benedikte Hansen, Jens Jørn Spottag og Bodil Udsen. “Bryggeren” er instrueret af Kaspar Rostrup, der sammen med Gerz Feigenberg også har skrevet manuskriptet.

Bogens billedmateriale er venligst udlånt af:

*Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot,
Hillerød (side 8, 10, 12, 14, 15, 17, 18)*

Det Kongelige Bibliotek (side 14, 15, 20, 21, 24)

Københavns Bymuseum (side 6, 7, 14, 19)

*De Danske Kongers Kronologiske Samling på
Rosenborg (side 9)*

Den Hirschsprungske Samling (side 10-11)

Danmarks Tekniske Museum (side 22, 23)

Teatermuseet (side 16)

Kgl. hoffotograf Rigmor Mydtskov (side 24)

Pressefotograf Søren Rud (forsiden)

Vi vil gerne takke alle for den store hjælpsomhed.